2026. november–december, XXXIV. évfolyam, 3–4. szám, ISSN 2729-9066

Szabari Erika

A mese mint módszertani eszköz

Amióta az emberiség létezik, a mese, a mesélés, az elmesélés, az elbeszélés a közlésünk, tanulásunk eszköze. Mondhatjuk úgy is, hogy a világ megismerésének a természetes velejárója. Így adták át a generációk egymásnak a történelmüket, a családi legendáriumot vagy akár az erkölcsi tanításokat is. „A mesével való találkozás frissíti a lelket, és mivel minden élethelyzetnek van mesebeli párja, a mese tartalma a világ megismerésének, az önismeret fejlődésének is kiapadhatatlan forrását kínálja. A mesemondás minden kultúrában rituális, mágikus jelenség, a mese hallgatása pedig olyan közösségi élmény, mely az ember elemi szükséglete” (Győrffy, 2013, 16).

Emiatt születtek az ókortól kezdve a tanmesék. Vagy ahogyan Boldizsár Ildikó fogalmazza meg a *Mesepoétika* című könyvének első oldalain: a mesék „élni segítenek”. Valóban megtalálható benne az emberi élet minden nehézsége, konfliktusa, fájdalma, küzdelme, szerencsés fordulata. A mesehallgató pedig mindig azt hallja ki belőle, azt teszi fókuszba, ami az ő életére igaz. „Mindenki találkozott már hétfejű sárkánnyal és táltos paripával, szánkózott már az üveghegy sima felületén, volt foglya a verekedő kősziklának, sőt az aranymadár énekét is hallotta, és ha nem indult volna el még soha az élet vizéért, épp itt az ideje, hogy felkerekedjen. Igaz, a hétfejű sárkányt főnöknek, néha anyósnak vagy önmagunk rosszabbik énjének hívják, a táltos paripát Mesternek vagy intuíciónak, az üveghegyet legyőzhetetlen problémahalmaznak, amelyen nehéz fogást találni, a kősziklákat Egót felőrlő ellentétes irányú mozgásnak, az aranymadarat például ifjúságnak, egészségnek, az élet vizét pedig egy vágyott élethelyzet esszenciájának” (Boldizsár, 2004, 8). Minden élethelyzetben, minden életkorhoz tud szólni a mese. A többrétegű mondanivalója, a szimbolikája a képzelet világán keresztül érkezik el a mese befogadójához, s amit meg tud a lélekben pendíteni, azáltal mindig más belső történést mozdít meg bennünk. „A mesék sokféle elemet tartalmaznak: mítoszok maradványait, társadalmi tapasztalatok áttételeit, melyek, a gyermeklélektan szemszögéből értelmezve, megfeleltethetők a személyiségfejlődés korai szakaszában jellemző indulati, gondolati, szemléleti vonásoknak, illetve a gyermeki gondolkodási sémák jellegzetességeinek. Ilyen párhuzamosság a mesei és a gyermeki között például az ellentétek preferenciája, a veszélybe kerülés és a megmenekülés motívuma vagy a kompenzálás, azaz az elégtétel-effektus megjelenése. A vágyteljesítés mechanizmusának a megélésére a játék mellett a mese kiváló terep lesz.” (Nász, 2019, 49)

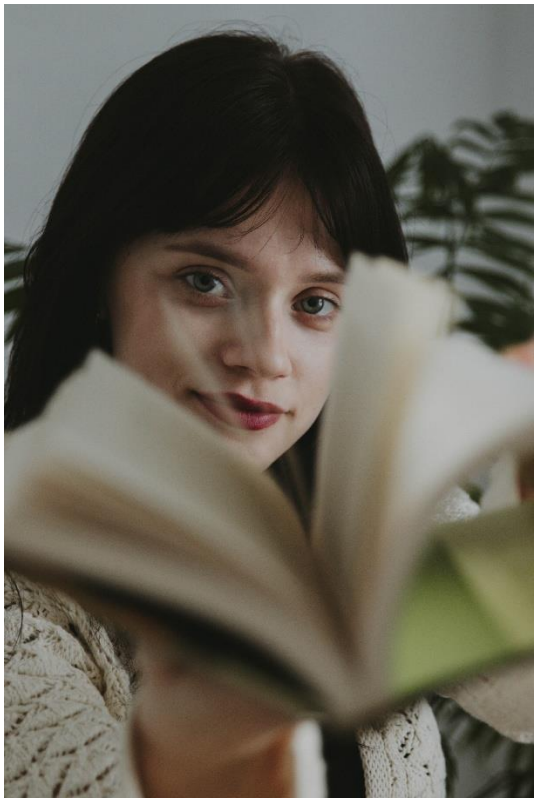
Gyakran használjuk, már-már unalomig elcsépelve, hogy a mai modern kor, a digitális világ más. Valóban más. Sok családban a digitális eszköz nevel, nem pedig az élőszóban elhangzott mese, történet vagy a családi beszélgetés. A mesélés, a beszélgetések általi nevelés volt a jellemző még a mai szülők gyerekkorában is, akik a mai nagyszülőktől, dédszülőktől hallották ezeket a nagy, családi beszélgetéseket, amit a hétköznapi „mesélés”, beszélgetés jelentett.

A klasszikus mese műfaja, annak többrétegű jelentéstartalma a személyiség legmélyéig nyúlik le, és ott mocorogtatja meg a hallgató, az olvasó legbensőbb énjét. A mesehallgató lehet hős, királylány, megküzdhet a sárkánnyal, s válhat az otthon semmire sem jó, mindig hibáztatható személyből a legkisebb fiúvá, aki leleményességével, udvariasságával, bátorságával győzelmet arat ott is, ahol a hős királyfik nem tudnak. A fantázia által, a mesék segítségével az olvasó olyan élményt is átélhet, amit talán a valóság soha nem kínál fel neki, vagy éppen abból tanulja meg a másfajta megküzdési stratégiát, oldhatja fel önmaga gátlásait. Mint egy belső,

természetes önsegélyező program, úgy működik a mese. Az a része érint meg, abból tanulunk, az válik példává, ahol éppen megsegítésre szorulunk.

Az élőszóban történő családi beszélgetés, mesélés kikopása a mindennapokból meghozta a „gyümölcsét". Napjaink családjainak a gyermekei egyre szűkebb szókinccsel érkeznek az óvodába, sőt az iskolába is. Felső tagozaton is még olyan szavakra csodálkoznak rá, amelyek a hétköznapi szókincsünk élő, használatban lévő részei, mégsem ismerik, nem használják e szavakat. Pedig a mesék több iskola és kísérleti módszertan alapján is kedvező hatással vannak a gyermekek valamennyi kompetenciájának a fejlődésére. „A nemzet mesekincsében nemzeti sajátosságok tükröződnek: népünk gondolat- és érzelemvilága, erkölcsi értékrendje, történelme. A népmesék nyelvezetére jellemző a jelzők használata. Szép számmal előfordulnak benne tájnyelvi, illetve régies kifejezések, ezek azonban nem gátolják a mese megértését…. Az örömszerzésen túl a szövegük kedvező alkalmat kínálhat anyanyelvi fejlesztésükhöz és az irodalmi ismereteiket megalapozó tapasztalatszerzéshez is." (Győrffy, 2013, 17)

Ha már az otthoni beszélgetés háttérbe szorult vagy teljesen kikopott, akkor mankónak még mindig ott lehet a mese. A rendszeres mesemondással a szociális kompetencia, az anyanyelv és a gondolkodás is spontán fejleszthető. A kisgyermekek jelentős része a mindennapi tevékenységei során nem tölt elegendő időt ezen kompetenciák fejlesztését segítő tevékenységekkel. Azok az 5–6 éves gyermekek, akiknek szinte minden nap mesélnek, másfél évvel előzik meg mind az értelmi, mind a szociális fejlődésben azokat a társaikat, akiknek nem szoktak ilyen gyakran mesélni (Nagy, 1980). Ez utóbbi csoportba tartozó gyermekek mérhető lemaradással kerülnek be az általános iskolába, mivel nem az életkorilag elvárt szinten értik meg a történeteket, a szóbeli kifejezésmódjuk jóval korlátozottabb a beszélgetések során, mint a meséken szocializálódó társaiké. Ezt felismerve a mesemondás fontosságát több pedagógiai és terápiás iskola is hangsúlyozza (Papp, 2018).

Forrás: Nagy Fanni archívuma

A családok szokásrendszeréért, a családon belüli kommunikációjáért nem tudunk felelősséget vállalni. Az családi magánügy. A meseolvasás, a mesélés, a beszélgetés szerepére persze jószándékkal és szeretettel felhívhatjuk a figyelmet. Viszont ami az intézményes oktatás keretei között zajlik, az már a mi felelősségünk és feladatunk.

A mese szerepe nemcsak a nyelvi, az anyanyelvi kompetenciák, a társasági kommunikáció, a szókincsbővítés fejlesztésére van jó hatással, hanem az érzelmi intelligencia fejlesztésére is. Ezt támasztják alá Kádár Annamária és Boldizsár Ildikó írásai is. A történet hallgatása közben a befogadó egyszerre figyel a mesemondóra és a saját belső világára is. A mese a szülő vagy a pedagógus „segítségére lehet olyan kényes nevelési helyzetekben, mint a veszteségélmény feldolgozása, a dackorszak vagy egy testvér érkezése” (Papp, 2018, 25).

Az óvodai nevelés természetes velejárója a mesélés, amit sok foglalkozásba belecsempészik az óvodapedagógusok. Gazdagon használják, és szinte benne is élnek a mese világában a gyermekekkel együtt. Ez azonban a korosztály sajátossága is.

Iskolába kerülve ez a mesevilág sok esetben hirtelen megszűnik. A sok új tudásanyag, a racionálisabb, a tényszerűbb ismeretek kerülnek előtérbe, és csak ritkán, kevés időre kap újra főszerepet a mese.

Különösen az elsős gyermekek esetében, akik még nagyon közel vannak az óvodás korosztályhoz, megkönnyítheti az óvoda–iskola átmenetet, ha az óvodai foglalkozások módszereihez nyúlunk, és mesébe ágyazunk szinte mindent. A rajz-, a technika-, az énekórák témája, tananyaga szépen beágyazható egy-egy mesébe. Akár saját magunk által kitalált mesébe is, hiszen a mese „varázslatával” élve még könnyebbé, felüdítővé lehet tenni a tantárgyakat.

A számok, a betűk tanítását is fel lehet fűzni mesére, ami akár egy egész éven át húzódó mesefüzér is lehet. A tanulás egy egész tanéven át tartó kalanddá válhat, az új betűk megismerése kihívássá, az új számok összegyűjtése és a velük való matematikai feladatok, műveletek megoldása új és új felfedezéssé. A tanulók – mint a kis mesehősök – leküzdik ezeket a kihívásokat, amiket akár egy sárkány, akár az öreg király, akár a boszorkány, akár csak egy kemence szélére gömbölyödő elvarázsolt, kopottas macska ad nekik, átvezetve őket a mese világán keresztül a valódi tudás megszerzésére.

A mese szolgálhatja a pihenést, a lelki feltöltődést is. Néha meg lehet állni és lehajtani a padra a fejünket. A fáradt vagy éhes gyermek figyelme már megfogyatkozik. Márpedig az új tudás, bármilyen korosztálynál is vagyunk, megköveteli a teljes figyelmet. Van, hogy többet érünk el azzal, ha megállunk egy kicsit, tornázunk, mozgunk, futunk két kört az udvaron oxigénhez jutva, majd egy kis lecsendesítést segítő mesét vetünk be az eszköztárunkból. Pláne, ha esetleg a terem mérete, elrendezése lehetőséget is ad arra, hogy legyen egy meseszőnyeg hátul, pár babzsákkal, ahol még el is lehet dőlni, feküdni. Azzal a körülbelül 20 perc kieséssel többet nyerünk a gyermek figyelmén, mintha – fáradtan – még tovább hajszolnánk őt az újabb feladatokkal.

A mese a fegyelmezés, az erkölcsi nevelés eszköze is lehet. Általa meg lehet beszélni a közösségben felmerülő konfliktusokat. Lehetőséget ad arra, hogy ne személyeskedve, hanem a mesén és annak szereplőin keresztül, kicsit eltávolodva a nehézségtől, más nézőpontból beszéljük át a csoporttal a felmerülő aktualitásokat. Azonban nemcsak a nehézségek, konfliktusok, megküzdések átbeszélésére jók a mesék, hanem a történeteken és a mesélő–hallgató viszonyuláson keresztül a rendezett, kiegyensúlyozott kapcsolódásokra is mintát

adhatnak. „A társas kapcsolatok, ezen belül is a diádikus interakciók szerepe a boldogság és a flow-élményének megtapasztalásában különösen fontos szerepet töltenek be jutalmazó erejüknek köszönhetően. … Az együtt töltött idő, az érzelmi szenzitivitás a mesélés helyzetében is megvalósuló jellegzetességek, melyek a mesemondó és a mesét hallgató fél részéről is jelen lehetnek, segítve ezzel a mesén keresztül, az emocionálisan stabil és elkötelezett kapcsolat kialakítását és fenntartását is.… A mesehallgatás során a gyerekek interakcióba lépnek a mesét mondóval: tapasztalatot szerezhetnek a társas szituációkról, az együttlét öröméről, két ember egymásra hangolódásáról. A mese lehet egy kapu, a mesélés pedig az út, legyen szó akár gyermekről, akár felnőttről, amely során a felek megtapasztalhatják a diádikus interakciók jutalmazó erejét.” (Nász, 2019, 55)

Forrás: Nagy Fanni archívuma

A minőségi társas kapcsolatok értékének megtapasztalásán túl természetesen a kommunikáció, az anyanyelvünk tanításában is fontos szerepe van a meséknek. Az óvodás és az alsó tagozatos korosztálynál az olvasókönyvek olvasmányainak nagy részét a mesék teszik ki, melyek elősegítik a szövegértés megtanulását, a nyelvtani szabályokra figyelést, a szövegszerkesztés, a fogalmazás szabályait, a szókincsbővítés lehetőségeit. „A beszédértés, szókincsbővítés tipikus fejlesztési módjai a képolvasások, mesetartalmak felidézése, versek, mondókák, énekek tanulása, kérdésekre válaszok kérése. … Minél hamarabb ismerik fel a megoldandó feladatokat, és ehhez kapcsolódóan minél többféle vagy új megoldási lehetőséget találnak, annál gyorsabban boldogulnak a feladattal, kevesebb fáradtsággal és a vártnál sikeresebben oldják meg a problémát” (Fazekasné Fenyvesi, 2019). A hétköznapokban a transzferhatás úgy jelenik meg, hogy a gyermekek tudnak beszélni az érzéseikről, rugalmas szóhasználattal fejezik ki magukat minden élethelyzetben. Az olvasás, a mesélés, a változatos szövegfeldolgozási feladatok mind elősegítik ezt a fajta gazdag szövegalkotást, önkifejezést, szóbeli megnyilvánulást.

Az olvasóvá nevelés nehéz folyamat. Sokszor eléggé rögös út vezet odáig. Szükség van hozzá egy magas fokú figyelmi kapacitásra, tartós figyelemtartásra, ami a modern kor eszközeit, valamint a felgyorsult ingereket használó és megélő gyermekek esetében már egyre nehezebb. Az olvasóvá nevelés a technika, a módszertani, az egyedi, személyre szabott olvasástechnikai, olvasástanítási módszereken túl ott kezdődik, hogy minél korábban olvassunk a gyermeknek. Minél korábban halljon élő szóban, nem képernyőről mesét, mesélést. Lehetőleg olyat, ami a korosztályának megfelelő, vagy éppen válasz az akkori élethelyzetére, amiben benn van. Például kistestvér születik, óvodába/ iskolába készül, kutyát kap, összeveszett a testvérével, a barátjával, ő a legkisebb a csoportban, a családban, a saját közegében, fél valamitől, hőssé szeretne válni és verekedésbe keveredett, hogy megvédjen valakit, érdeklik az autók, az állatok, a madarak, a növények stb. Szinte bármilyen témában találunk megfelelő mesét.

Hiszem, hogy minden gyermekre vár egy mese, egy történet, egy könyv, ami olyan mértékben a sajátja, hogy általa megélheti a teljes bevonódást, s az elindítja őt az olvasóvá nevelés útján. Ehhez azonban kell a kísérő segítség: a szülő, a pedagógus, a könyvtáros, aki jó érzékkel ismerteti meg a gyermeket a műfajokkal, ajánl neki könyveket, különféle írókat.

Felhasznált irodalom

Boldizsár Ildikó (2004): *Mesepoétika*. Budapest, Akadémiai Kiadó, ISBN: 978-963-0581-783.

Fazekasné Fenyvesi Margit (2019): *Olvasástanítás fonomimikával*. Szeged, Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó, ISBN: 978-963-648-010-3.

Győrffy László Jánosné (2013): *A mese szerepe a gyerekek lelki fejlődésében*. In: *Tanító*, LI. évf., 4. sz., 16–18., url: https://tanitonline.hu/uploads/465/tanito_2013_4.pdf (Letöltés ideje: 2026. június 24.).

Nász Barbara (2019): *A mese interdiszciplináris megközelítése: A mesélés mint diádikus interakció*. In: *ACTA Universitatis, Sectio Litterarum*, Tom. XXII., 47–55., url: https://epa.oszk.hu/05200/05227/00004/pdf/EPA05227_acta_universitatis_2019-22_047-055.pdf (Letöltés ideje: 2026. június 24.).

Papp Melinda (2018): *Az osztenzív stimulusok szerepe a mesék átadásában és megértésében*. In: *Anyanyelv-pedagógia*, XI. évf., 4. sz., 24–36., url: https://doi.org/10.21030/anyp.2018.4.2 (Letöltés ideje: 2026. június 24.).